

JINDŘICH ŠIMON BAAR A LIDOVÁ PÍSEŇ

Marta Ulrychová

„*Pane Bože! Všecky struny v srdci mém už popraskaly, jedna jediná mi zbyla. Miluješ-li mne, dej, abych směl na ni zahrát píseň o lásce k této tvrdé, kamenité zemi!*“ Slova vytesaná na pomníku, který byl Jindřichu Šimonu Baarovi (1869–1925) odhalen osm let po jeho smrti a který byl v době nacistické okupace ukryt v domažlickém muzeu, jsou veřejností většinou chápána jako spisovatelův hold rodnému kraji. Místo, kam byl roku 1933 pomník umístěn, je vstupní bránou do celé naší země. Tím chci naznačit, že J. Š. Baar svým literárním dílem daleko překročil úzký rámec regionalismu, který mu vymezila literární věda, ať již v období první československé republiky, či posléze v letech komunistického režimu. Totéž pak můžeme vztáhnout i na jeho práci sběratele různých folklorních žánrů. Do edice Baarových sběrů je v nakladatelství Odeon zařadil Rudolf Lužík (1975), čtenář je však nalezne roztroušené i v povídkové a románové tvorbě, zejména pak v Chodské trilogii. Její vznik spadá do posledních let Baarova života, kdy se kněz-spisovatel po svém předčasném penzionování odebral do rodného Klenčí.

Na osobnost Jindřicha Šimona Baara můžeme nahlížet z několika perspektiv. Především je zde Baar spisovatel, poté aktivní člen reformního hnutí katolické církve, naposledy organizátor veřejného života a sběratel folkloru. Nás bude pochopitelně zajímat tato poslední oblast, navíc vztahující se pouze k lidové písni. Dříve než se budu věnovat tomuto tématu, zodpovím na otázku, která se nabízí: Jaká pozornost byla Baarovi věnována v průběhu posledních dvaceti let?

Začněme školstvím. Spisovatelova přítomnost v čítankách se většinou omezuje na knihu určenou dětskému čtenáři. Známe ji pod názvem *Hanýžka a Martínek* a není ničím jiným než výběrem kapitol z Chodské trilogie. Zcela opomenuta zůstávají další beletristická díla včetně tzv. farských historek a kněžských románů.

Bohužel, a to ani v regionálním kontextu, se dosud nenašlo vydavatelství, které by čtenářům nabídlo výběr právě z této části autorovy bohaté a zajímavé tvorby. Zde bych podotkla, že velké přízni se naopak v západních Čechách těší Baarův současník Karel Klostermann, o jehož

dílo průběžně pečují vydavatelství v Plzni, Sušici a Strakonících.¹ Sehnat Baarovy povídky tak patří spíše k husarským kouskům pravidelných návštěvníků antikvariátů.

Také ze současných literárních vědců se zatím nikdo nepokusil Baarovo literární dílo zhodnotit. Marně čeká na své vydání monografie Marie Tauerové. Na druhé straně zajímavý vklad do bádání představují některé studentské práce vzniklé na katedře českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity čerpající především z fondu Baarova muzea v Klenčí pod Čechovem.²

Zcela opačná situace nastala v oblasti bádání, jež se zabývá Baarovou účastí na reformním hnutí katolické církve, a to jak v roce 1895, kdy se stal členem Katolické moderny, tak i v letech 1918 a 1919, kdy stanul v čele Jednoty katolického duchovenstva. Zde můžeme uvést hned tři zásadní publikace vzniklé v Olomouci, na jejichž vzniku se podíleli autoři Pavel Marek, Štěpán Kohout a Oldřich Svozil.³

Konečně se dostáváme k poslední oblasti – Baarovým sběratelským aktivitám a jejich pozdějšímu edičnímu zhodnocení. Folkloristům zůstává k dispozici již zmíněné Lužicko vydání obsahující písňové texty, pohádky, pověsti, ale zejména tzv. drobné žánry – rozpočítadla, přísloví, pořekadla a pranostiky. Dále jsou to Baarovy autorské pohádky z let 1923 a 1924 (*Naše pohádky, Chodské povídky a pohádky*), které jsou vedle Chodské trilogie a několika povídek (např. *Skřivánka*) jedinými beletristickými díly, jež se dočkaly vícera vydání, a to i v upravené verzi, tj. bez přítomnosti dialektu.

1. V Plzni je to zejména vydavatelství Starý most, Ason – klub a Knihovna města Plzně, v Sušici Nakladatelství Dr. Radovan Rebstöck, ve Strakonících Nakladatelství hrad Strakonice.
2. Burcalová, Dagmar 2000: *Literární tematika na stránkách Posla od Čerchova*. Diplomová práce Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni; Fichtlová, Anna 2000: *Korespondence Jindřicha Šimona Baara*. Diplomová práce Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.
3. Marek, Pavel 1999: *Apologetové nebo kacíři?* Rosice: Gloria; Marek, Pavel 2000: *České schizma*. Rosice: Gloria; Marek, Pavel – Kohout, Štěpán – Svozil, Oldřich 2011: *Korespondence Katolické moderny. Dopisy Jindřicha Šimona Baara a Karla Dostála Lutinova z let 1896–1917*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Vytýčili jsme si však téma lidové písně. Jak Lužík uvádí, a tuto skutečnost můžeme vyvodit i z Baarovy korespondence, sběru lidových písní se Baar začal věnovat v době studií na pražském arcibiskupském semináři, posléze pak – počínaje rokem 1892 – jako kaplan na Přimdě, odkud byl roku 1895 na pouhých šest měsíců přeložen do Spáleného Poříčí.⁴ Časově se tato doba kryje s přípravami Národopisné výstavy československé v Praze, která pro mladého duchovního spíše než impulz znamenala znásobení jeho sběratelské činnosti. Nesmíme přitom opomenout skutečnost, že jisté penzum písňového repertoáru musel Baar ovládat z autopsie, především z oblasti horního Chodska. Co zůstává nezodpovězenou otázkou, je příčina absence nápěvů. Stojí za touto nedůsledností pouze Baarova neschopnost zaznamenávat i hudební stránku písní, anebo jeho nevole či nedostatečná možnost spolupracovat s někým, kdy by toho schopen byl? Rudolf Lužík (1975: 11) uvádí 1400 textů, což rozhodně není zanedbatelný počet. Kam se tyto texty poděly? Pro uspokojivou odpověď bychom museli znovu přehodnotit monumentální sedmidílný *Jindřichův chodský zpěvník*.⁵ Poté, co se spisovatel dověděl o Jindřichově záměru vydat sbírku chodských písní, poskytl v roce 1923 mladému skladateli, o jehož kompetentnosti nepochyboval, své sběry jako přátelský dar.

Co však zůstalo a stále částečně zůstává odborné veřejnosti ukryto, je Baarova stať *Kněz v české prstonárodní písni*,⁶ jejíž vznik Lužík datuje do roku 1892, ačkoliv na Baarově manuskriptu jakákoli datace chybí.⁷ Zcela jistě byl k jejímu napsání podle autorových vlastních slov

4. Pro všeobecnou orientaci uvedme místa dalšího Baarova působení – Ořech (1895–97), Uněťice (1897–99), Klobuky u Slaného (1899–1909) a opět Ořech (1909–1919).
5. Jindřich, Jindřich 1926–955: *Jindřichův Chodský zpěvník. I.–IV. díl*. Kdyně: Okresní osvětový sbor 1926, 1927, 1928, 1928; *V.–VII. díl*. Domažlice: vl. nákl. 1929, 1929, 1930. Druhé opravené vydání. *I.–II. díl*. Domažlice: Jaromír Fiala 1947, *III.–VII. díl*. Praha: SNKLHU 1951–1954. *VIII. díl*. První vydání. Praha: SNKLHU 1955.
6. Podle Lužíka studii otiiskl Vilém Bitnar až po Baarově smrti v Našich listech v roce 1928 (roč. 37).
7. Baar, Jindřich Šimon [1892]: *Kněz v české prstonárodní písni*. Baarovo muzeum v Klenčí pod Čerchovem, rkp., 5 listů formátu A 4, 1 list formátu A 5, krabice č. 21, inv. č. L 5365.

podnícen přípravami již zmíněné Národopisné výstavy československé. Připomeňme si, že v této době se Baar seznamuje s Čeněkem Zíbrtem,⁸ přispívá mu drobnými studiemi do periodika Český lid, přednáší v Růži Sušilově a v jejím rámci zakládá národopisný kroužek. Jeho členům je také určen tzv. *Dodatečný návrh pro sběratele kněze*, který Baar koncipoval jako doplněk k tehdy kolujícím dotazníkům.

Vraťme se však ke zmíněné studii, jejíž rukopis má jedenáct stran. Baar píše: „*Bylo by tedy chybou ve všem všudy viděti jenom narážky a zbytky mytologické z dob pohanských (jako např. pálení svatojánských ohňů, vynášení smrti apod.). Jest nám připustiti, že i církev svatá během tisící let, co v národu našem působí, jistý rys v jeho povaze zanechala, a tím rysem je hluboká zbožnost. Zbožnost našeho českého lidu tak jeví se způsobem přerozmanitým. Z řady studií, jež v tomto směru napsati hodláme, stojí zde na ukázkou prvá a nám kněžím nejbližší, totiž jak smýšlí lid o knězi.*“ (Baar [1892]: 1–2) Z této věty je patrné, že Baar chtěl v této tematice pokračovat.

Baarovy úvahy o úloze kněze jsou provázeny ukázkami z Erbenovy sbírky *Prostonárodní české písně a říkadla* (1864) a ze sběrů Pohádkové komise spolku Slavia. Na obojí je odkazováno zcela přesně, takže texty lze snadno zpětně vyhledat. Velkou pozornost autor věnuje motivaci k volbě kněžského povolání: „*Státi se knězem v očích českého lidu není tak snadno. On je si vědom obtíží, nejen který tento nese, nejen velikých obětí, jež kněz svému povolání přináší, nýbrž i obtížných a nákladných studií, zde vzácná tudíž úcta k tomu, jenž důstojného postavení kněze dosáhl. Zato ale na druhé straně šlehá toho, kdo k vznešenému povolání bez patřičné rozvahy přikročil, ale pak z té dráhy vytknuté sešel. Když stal se z něho ‚páter vyklouzl‘, pak lid říká, tak si zpívají podnes:*

*Ten jeden šťastný Cyril,
ten chtěl být kaplanem
a potom zašíval
pytle za špitálem.*

(Poh. kom. ř. II. 04, str. 2/6/274)

8. Čeněk Zíbrt (1864–1932) český kulturní historik, etnograf a folklorista.

*Jiný ovšem se ,dobře zná‘, a proto i přes vůli svých rodičů, jež [sic!]
by ze syna rádi ,velebnička‘ měli, postaví si hlavu a zpívá:*

*Rodičové chtějí,
abych byl páterem:
a já si umínil
býti švališérem.*

*Darmo můj tatíčku,
darmo nakládáte:
a já páterem nebudu,
to se podíváte.*

*Kdyby se trefilo kázání
kdyby se trefilo dělati,
přišly by sem hezké holky
musel bych se smáti.*

*Kdyby se trefilo pannu zpovídati,
já bych se moh omejliti,
chtěl bych objímati.*

*Kdyby se trefilo
k noci nemocnému,
já bych moh zabloudit
k děvčeti hezkému.*

(Erb. str. 498/324)

*Ač mnohý lehkomyslník toho neuznává a myslí, že není nic lehčího,
jak státi se knězem, proto si rozpustile zazpívá:*

*Eště dnes, eště dnes
bude ze mě kapucínek.
Eště dnes, eště dnes
bude ze mě kněz.*

*Dám si hlavu ostříhati,⁹
budu panny zpovídati,
eště dnes, eště dnes
bude ze mě kněz.*

(Poh. kom. ř. II. 1. str. 40/16)

*A že skutečně kněz na venku dobrému jménu se těší a fara na výši
stojí, dosvědčuje popánek:*

*Já jsem poctivých rodičů syn,
má máma Voršila
na faře sloužila
a já jsem poctivejch, poctivejch rodičů syn.*

(Erb. str. 422/94)

*Rovněž dodnes platí fara i za nejzámožnější dům v celé obci, alespoň
v očích lidu. Nebo když o svatbě družička děkuje družbovi za přípítek,
praví mimo jiné:*

*Za tu čest mi prokázanou,
řeč ozdobně vykonanou
dám, co jsem našla u fary,
dva [...] pěkný toлары.*

(Erb. str. 351)¹⁰

Další text sleduje kněze při vykonávání svátostí, zejména křtu, biřmování, zpovědi, svatby a posledního zaopatření. „*Vážně však, skoro vesměs v baladách, vystupuje kněz, pokud týče se společného pomazání a s ním obyčejně spojeného pohřbu. Tu umírá žert a vážný, smutečný, baladický tón vládne v písni. Kde kněz u lože nemocné nebo už u mrtvolky se vyskytuje. K loži nemocného volají dosud po chvalitebném zvyku podle přání církve svaté – kněze. Oni věří, že přítomnost kněze neuškodí, ale prospívá zármutku. Šetrně se táže roztoužený mládenec zarmoucené dívky:*

9. Baar zde uvádí variantu *Za kamny tam na lavici, dám si dělat zpovědnici* (Svazeček 7, č. 6, svat. popěvky).

10. Srov. Baar [1892]: 2–3.

*Pověz mi, má milá,
co tě bolí,
pošlu ti pro kněze,
pro doktory.*

(Poh. kom. sv. 2, str. 29/7)

A vyrvala-li konečně neúprosná smrt z náruče milých člena, nebo rozloučila-li dvě duše milované navždy od sebe, tu opět to je kněz, jehož si přeje mítí nebožtík na svém křesťanském pohřbu. Tak v posledním tažení zřídá se raději pomoci lékařské. Aby v posledním tažení o pohřbu jeho nechyběl, napomíná svoji milenku:

*Doktora mně nevolej,
radš mě, má zlatá Marjáanko,
pěknej průvod udělej.
Co máš dáti doktorům,
dej to raděj kněžům, kantorům.*

(Poh. kom. r. II, od. I, s. 40/60)¹¹

Uvedené texty písní odkrývají postoj farníků, který může být uctivý až podlézavý, zároveň však i vysoce kritický. Zde Baar neopomíjí ani satirický podtón, jenž demonstuje mnohými příklady. Píše: „*Práce naše zajisté nebyla by úplnou, kdyby nakreslivše už předem obraz, jak si lid kněze váží, nevšiml si i stinné stránky jeho – jak se lid knězi posmívá. Tak známa je píseň, ve které piják loudí korbílek na kantu, sousedu, kováři, ale především se obrací na kněze:*

*Velebný panáčku,
dobrý den, den, den,
dobrý den.
Pučte mi korbílek
na týden, den, den,
na týden.*

11. Tamtéž, s. 3–4.

Na to odpovídá velebný panáček dobrácky:

*Nepučim, nedám,
potřebuju sám,
každý den, den, den,
každý den.*

(Poh. kom. ř. II 4. str. 276/ 415)

*Jinde zase ukládá hrdina jakýsi jakýs jako mistrovský kus ohebnosti
jazykové bez oddechnutí třikráte po sobě říci:*

*Pan kaplan má
chlapce střapce,
ten chlapec má
vrabce v kapse.*

(Erb. str. 7)¹²

Jako příklad pochopitelně nechybí ani známá píseň uvedená Erbenem:

*Jakživa jsem neviděla takovýho kaplana,
aby on se potuloval za děvčaty do rána.
Přišel na něj pan farář: Hej, kaplane, co děláš?
Kyrie eleison, kyrie eleison, já se modlím breviář.¹³*

V závěru autor dochází ke smířlivému resumé: „*Byť tedy všechny ty písně neoplývaly by chválou, byť byly mezi nimi i posměšné a satirické, jsou i tyto důkazem o tom, jak kněz srostl s lidem. Jiné prostě rád ignoruje, popravuje zapomenutím. Ne tak kněze. Že i kněz vady a chyby má, je zřejmo, je člověkem a ne andělem. A ve světě širém není člověk ten, by se libil lidem všem, i on má tedy své nepřátely apod.*“

12. Tamtéž, s. 6.

13. Tamtéž.

Baar svoji stať nabídl k vydání do časopisu *Vlast'*, na zásah jeho redaktora Tomáše Škrdleho však k jejímu vydání nedošlo. Jsou to zřejmě jeho poznámky, které dnes můžeme číst na okraji Baarova rukopisu. Zde by se nabízelo zcela jednoduché vysvětlení, že stať obsahovala věci, které mohly podle názoru redaktora katolické církvi škodit. Vznikla-li stať skutečně roku 1892, pak Baarovi zbývalo pouhých několik měsíců do vysvěcení, zatímco do veřejného vystoupení Katolické moderny ještě celé tři roky. I když stať v zásadě příliš revolučním dojmem nepůsobí, Baar se ji uveřejnit neodvážil, a to ani v pozdějším období, kdy byl ovšem pohlcen již zcela jinými úkoly. Pro nás zůstává podstatné, že zde vystupuje jako apologet katolické církve a kněžského stavu, který chápe jako osud a poslání, jež nelze zradit. Tento názor zastával do konce života, ač řada jeho druhů a spolubojovníků z reformního hnutí ve 20. letech katolickou církev opustila a vstoupila do církve Československé husitské. Baar se zcela ztotožnil se slovy známé písně, kterou rovněž ve své studii neopomněl uvést:

*„Jakživ jsem nemíval
takové myšlení
abych já knězem byl.
Kdož mi to usoudil?
Sám Bůh z nebe.“*

(Poh. kom. II., str. 4, str. 167/192)¹⁴

Přes trvalé neshody Baar v lůně katolické církve setrval, což zřejmě ovlivnilo i osud jeho literárního díla, které se paradoxně těší větší oblibě běžného čtenáře nežli odborné veřejnosti.

Prameny a literatura:

BAAR, Jindřich Šimon [1892]: *Kněz v české prostonárodní písni*. Baarovo muzeum v Klenčí pod Čerchovem, rkp., 5 listů formátu A 4, 1 list formátu A 5, krabice č. 21, inv. č. L 5365.

BAAR, Jindřich Šimon 1975: *Chodské písně a pohádky*. Ed. Rudolf Lužík. Praha: Odeon.

LUŽÍK, Rudolf 1975: Folkloristické dílo Jindřicha Šimona Baara. In: BAAR, Jindřich Šimon: *Chodské písně a pohádky*. Praha: Odeon, s. 7–30.

14. Tamtéž, s. 8.

Obrazová příloha:

Jindřich Šimon Baar. Srov. Skarlandt, Julius (ed.): 1926 Baarův památník. Kniha vzpomínek na vynikajícího chodského spisovatele. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1926.

Dům, v němž Baar žil a zřídil muzeum. Srov. Žáček, Jaroslav 1948: Jindřich Šimona Baar, strážný duch Chodska. Praha: Spolek Psohlavci.

Každodenními návštěvníky bronzového Baara byla rodina sl. Hinterholzingerové, domažličtí občané, školní děti a citelé Baarova literárního odkazu. Srov. Žáček, Jaroslav 1948: Jindřich Šimona Baar, strážný duch Chodska. Praha: Spolek Psohlavci.

Jindřich Šimon Baar and the folk song

Jindřich Šimon Baar (1869–1925) was a Czech writer, active member of the reformed movement of the Catholic Church, organizer of public life, and a collector of folklore, including folk songs. The paper focuses on a manuscript of Baar's essay, The Priest, in the Czech National Song (cca 1892). Baar comments on the role of a priest, using examples of songs from the collections of K.J. Erben and the Slavie's Fairy Tale Commission. Baar is interested in the motivation for a career in the clergy expressed in folk song lyrics, in the description of the daily duties of a priest, as well as in the reflection of the characters of the people in the parish. Baar submitted the slightly controversial essay for publishing in the magazine *Vlast' (Patria)*, but did not succeed. Baar remained an apologist for the Catholic Church for the rest of his life. He believed that a priest could not betray his mission, and remained strongly persuaded even in the 1920s, when many of his colleagues left for the newly established Czechoslovak Hussite Church.

Key words: Jindřich Šimon Baar; Klenčí pod Čerchovem; the theme of a priest in folk song; the reformed movement of the Catholic Church in the Czech lands